

in praktik, nikoli pa ne ideolog. Tudi poglavje o Iv. Šušteršiču, ki so pisana obzirno, vendar odkrito in dovolj pravično, imajo tam, kjer se dotikajo narodnega in državnega vprašanja, bolj težnjo pojasniti taktično možnost kakor pa idejni postulat; zlasti vprašanje o trializmu je razpleteno bolj formalno kot idejno. Sicer pa politiki v resnici mislijo rajši o oblikah kot o osnovnih načelih, in to, kar je drugim absolutno, je zanje formalnost. Zato je bil Šušteršič prav tedaj na vrhu svoje moči, ko je imel že velik del mladine proti sebi. Sicer pa se Šuklje pošteno ne dotika vprašanj, ob katerih bi moral delati silo svojemu razmerju do javnih dogodkov. Sklepno poglavje »Izven politike« prinaša zanimivo misel o razširjenju dež. avtonomije ob prevratu 1918, ki je bolj kritika tedanje politične taktike in izraz upravno političnega nazora, v dejanskih razmerah pa bi se ne bila obdržala, tudi če bi bil morda Fr. Šuklje sam poleg: da so ideje o državi, narodu, o kakršnihkoli vrednotah in zlasti o etiki svobode presenetljivo prilagodljive, je dokazal Fr. Šuklje sam v znanem članku v Prager Presse 1929. Najtemperamentnejši je odstavek: »Srednja tehnična šola v Ljubljani«, zato je pobudil novo knjigo spominov Iv. Hribarja; prav je, da se v takih vprašanjih dokumentira vse, in tako tudi Fr. Šukljetu ne bo nihče mogel odrehati pravice, da poudarja svoje prvenstvene zasluge za ta pomembni zavod. — Knjiga prinaša tudi 39 slik, ki so deloma zasebnega pomena, mnogo pa jih je dragocenih za našo kulturno zgodovino, čeprav so več ali manj znane. Vse delo pa je dokaz, kakšna neporazna narava je pisatelj; kljub svojim visokim letom mu ne uide nič, kar se tiče njegovega življenja, na vse odgovarja sproti in spomin mu odpira vedno nove strani iz knjige življenja.

F. K.

Boleslav Prus: **Faraon**. Iz poljščine prevedel Francè Koblar. Ljudska knjiž. 48—50. I.—III. zv. Str. Jugoslov. knjigarna, Ljubljana 1932-33.

Aleksandra Glowackega (psevd. Boleslav Prus) malo poznamo, čeprav je že precej davno, kar je Fr. Virant prevel njegovo »Straž«, najboljšo poljsko kmetško novelo pred Reymontom, in imamo nekatere njegove novele že drugič prevedene. Če še ni čas, da bi dobili v prevodu njegov največji in obenem najboljši poljski družabni roman XIX st., v Dickensovi maniri pisano »Punčko« (Lalka), ki je — mimogrede omenjeno — bila deležna habilitacijske monografije (Szweykowski), smo dobili letos Faraona, enega izmed treh njegovih ogromnih romanov, ki je »eno najbolj evropskih del poljske književnosti«, kot se je izrazil prof. Kridl, in prav dobro predstavlja Prusovo umetnost; mimo tega da je tudi hvaležno ljudsko zgodovinsko branje. Prav zadnji čas je doživel roman v Nemcih novo popularnost (Forst-Bataglia), morda ne v majhni meri zato, ker ustreza njegova problematika bolj kot marsikatera svetovne povesti političnim stiskam današnje Evrope.

Če hočemo Prusov roman popolnoma razumeti, ne bo odveč nekaj besed o njegovem umetniškem temperamentu in njegovem svetovnem nazoru; seveda se moram ozreti tudi na »Punčko« kot Prusovo osrednje delo. V njej je pokazal na obširnem sodobnem družabnem ozadju plemenitega, energičnega, novega pridobitvenega realista, ki se bori s tradicijskimi družabnimi predsodki romantične šlahte, pa vendar popolnoma propade, ker tudi on sledi roman-

tiki svojega srca in ne sodobni praktičnosti razuma. Zato bi jaz oporekal Koblarjevemu stavku v Uvodu (str. 10), povzetem iz Feldmana, da sledi iz tega Prusovega maksima: »Sodobna kultura mora izginiti, da se rodi druga, boljša«, in bi ga popravil točneje: »Stara romantična kultura z vsemi predsodki mora izginiti, da ne ovira novih ljudi v rasti«. Sicer tudi to ni dovolj in bi moral dodati še nekaj, kar je najbolj značilno za Prusa in najbolj njegova osebna bolečina: »Pa tudi novi ljudje sami niso življenja zmožni, ker ne gredo vanj z brezobzirno službo idealu, kot zahteva doba napredka, ampak z vročim srcem, ki jih pogubi«. Prus je tipični pisatelj, ki podira svoj lastni pozitivistični nauk s toplo romantiko svojega srca, proti kateri se sicer bori. V doktrino, ki bi edina mogla rešiti človeka, ne gre cel človek in mora propasti. Zato se je Prus »bal svojega srca« (Z. Wasilewski), pa se vendar dal v leposlovju — ne v publicistiki — voditi njemu. Tako je on, glavni poljski pozitivist, obenem že tudi borivec proti njemu. Etični dualizem dobrega in slabega se je pri njem razdelil v stvar srca in razuma, in zato pri njem nobena njegova glavna oseba, nosivec tega razkola, ni tematična, to je: ali eno ali drugo, ampak vedno le eno in drugo, in je prav v tem njena tragika. Plemeniti sodobni (to je: realistični) idealist zaradi romantike v sebi popolnoma propade. To je glasil še l. 1887 v Punčki. V Faraonu l. 1896 pa se je premaknil tudi s tega pesimizma. Vendar moramo misliti na Prusovo duševno razklanost, ko čitamo Faraona.

»Faraon« ni morda roman v navadnem smislu besede, ampak je epopeja o problemu državne organizacije, in se zato marsikomu, ki išče erotičnih scen, zdi, če ne dolgočasen, vsaj dolgozezen. Problem državnega upravljanja pa obstoji v vprašanju anarhije in reda, tradicije in revolucije — bodisi od zgoraj ali od spodaj —, individualne volje in kolektivnih teženj, hladne uvidevne modrosti in čuvstvenih, nepremišljenih odločitev, v samodržstvu enega človeka ali celega stanu, oligarhije, teokratije, v prvenstvu absolutnega etatizma ali naroda in vseh vrednot, ki so zvezane z njegovo tisočletno kulturo. Vsa ta vprašanja je razvil Prus v tem romanu, in to ob osnovnem socialnem idealu svoje dobe, ob filantropskem čuvstvu do kmeta. To čuvstvo je izraz altruističnega XIX. stoletja, prav takò, kot je izraz publicističnega racionalizma tega veka tudi táko pojmovanje religije in njenih služabnikov, kot je prikazano v tem zgodovinskem romanu. Ti dve glavni sodobni misli, ki so subjektivni elementi Prusove osebnosti in njegove dobe, je odel v plašč zgodovine po zgledu Flaubertove *Salammbô* in jih tako objektiviziral. V njih svetlobi je gledal pestro življenje in ostro borbo za oblast v Egiptu v XI. st. pred Kr. Njegove simpatije in naše so vsekakor na strani prestolonaslednikov. On je človek-genij, katerega življenjska dolžnost bi bila, da reši propadajočo faraonsko oblast in da preuredi vso državo v smislu realističnega človekoljubja, z nekako tiho revolucijo, glaseč ideal prosvetljenega državnega absolutizma. Absolutni monarh, ekspanzivni osvajač in demokratični filantrop: v tem toku gre dinamična akcija Ramzesova, novega človeka, ki prav pred zmago — pade. Premaga ga namreč drugi, močnejši tok, katerega sicer gleda Prus vse preveč z očmi racionalističnega pozitivista XIX. st., pa je vendar

jasno, da predstavlja vso dosedanjo tradicijo vladanja, urejeno po geometrijsko določeni hierarhiji stanov in dolžnosti, statiko reda na metafizičnih vrednotah religije in rase (III, str. 145). Državniška modrost proti čustvenim impulzom prednjega! Modrost vladanja pa je poznala takrat samo najinteligentnejša kasta ljudi, svečeniki, ki so se tudi vzdrževali samo še z zunanjim videzom in često neetičnimi prevarami (politika!). Zato nam je prestolonaslednikova borba simpatična, s srcem jo spremljamo in žal nam je, da tak plemenit človek propade. Na prvi pogled se nam zdi, da mu je pisatelj krivičen. Toda Prus je v tej zunanji borbi za oblast pokazal tudi na trenja vse večjih principov, na katere sem opozoril že v začetku. Prus kot pozitivist ne pozna etične borbe med dobrim in zlim kot Dostojevski, ampak samo fiziološki dualizem med čustvom in mišljenjem — srcem in razumom — in je vso dramo napel na nasprotju med človekoljubnim čustvom in njega praktično realizacijo. To premostiti pa je ravno naloga — politične umetnosti. Ramzes se da voditi samo hipnim čustvom, erotičnim in socialnim, je sangvinični lahkomišljenec, v toliko pozitivist, da ne računa na kolektivistične metafizične vrednote, ki so žive, čeprav jih zastopajo nevredni služabniki. S svojim političnim idealom hoče rešiti državo, pa jo s svojimi individualnimi strastmi podira in meče tujcem. Njegov načrt je sprejemljiv, toda njegova pot ustvarja sproti nasprotnike. Ni cel realist, je napol romantik, in zato v smislu Prusovega nazora mora pasti. Nasprotno pa je duhovniška kasta nosivec trezne preudarnosti, modrosti in moderne znanosti, ki je celo religijo racionalizirala. Vse prevare v svetiščih, ki jih mi občutimo kot neetične, Prus odobrava kot dobre, razumske politične poteze. In prav zaradi svoje treznosti zmagajo nad navdušenostjo. Vendar pa ne zmagajo kot nazadnjaška kasta, ampak kot napreden princip: nad absolutizmom nekronanega uzurpatorja zmaga modrost narodne inteligence, in nad državo — narod z vsemi verskimi in plemenskimi vrednotami. In prav zaradi te ideje je roman danes morda bolj sodoben kot kdajkoli prej. V hipu, ko je ta tok prevzel oblast, je tudi z lahkoto realiziral socialni ideal, za katerega se je tragično boril Ramzes: nad romantično revolucijo je zmagala realistična evolucija, prav kakršno je po žalostnem prevratu l. 1863 glasila vsa poljska inteligenca. Tako so se v stari hierarhični red prelile nove človekoljubne ideje. Zmagal pa je tudi Ramzes, toda moral je pasti z vso svojo človeško individualnostjo. Kljub vsem usodnim zmotam je višje srce kot razum, pravi lepo Koblar v svojem Uvodu. Tako Prus ni več obstal na stališču brezupnega pesimizma kot v Punčki, v njem je že podtalno zmagala romantika kot pri vseh poljskih pozitivistih tega pokolenja.

V umetniškem oziru pa je »Faraon« zglede velike Prusove kompozicijske sile. Njegova arhitektonika je občudovanja vredna: na videz tako preprosta kot njegov hladni, nepoetični epični stil, v stvari pa tako ogromna in matematično preračunana, da nikjer ne čutimo niti najmanjšega nasilja. Jasno si ustrezata prvi in zadnji del kot ekspozicija in peripetija državnškega problema, ki se reši šele prav v zadnjem poglavju. V obeh teh knjigah nastopa predvsem množica, dočim je druga knjiga posvečena indi-

vidualnemu erotičnemu romanu prestolonaslednikovemu, da se izkaže kot človek čustvenih izprememb. Zato visi ves državniški problem in pisatelj utruja z odkrivanjem vedno istih duhovniških mahinacij. Pač pa je prav konec te knjige obenem višek in najlepša slika celotnega romana: smrt faraona in molitev otroka ter triumf zmagovavca in njegova vrnitev v prestolnico. Dasi je roman dejansko le prenos modernih idej v zgodovino in so prav otipljivi anahronizmi, vendar se prav lahko postavi ob Flauberta, po koncepciji celo nad njega. Z njim je prav dobro predstavljen Prus kot umetnik plemenitih tragičnih src, oblikovavec dobrote, kot stoji v poljski književnosti ob sodobnikih — Sienkiewiczu — umetniku lepote, Śwentochowskem — borcu za pravičnost, in Orzeszkovi — glasiteljici moralnih vrednot.

To njegovo mesto v poljski književnosti je Koblar lit. zgodovinsko točno določil in Prusovo umetniško osebnost iz biografije in celotne kulturno zgodovinske nujnosti razložil v Uvodu (7—13). Največja vrednost Uvoda pa je originalna svetovno-nazorna razlaga romana, ker je neprimerno globlja in pravilnejša kot poznejša Glonarjeva (Sodobnost 1933), ter je slovenskemu bralcu nujno potrebna za pravilno umevanje tega obširnega, svetovno priznanega dela.

Prevod se bere zelo lepo, tekoče in včasih celo lepše kot v poljščini, kajti Prusov stil je ves gol, hladen, brez poetičnega patosa, brezbarven, matematično stvaren in poln žurnalističnih tujk, kar je svojčas v posebni psiho-grafični studiji ugotovil prof. Bystron (Przegląd, Warszawa, 1922). Koblar ga je polno prevel, lepo ponašil mnogobrojne tuje izraze, tako da je še bolj prišla do izraza epična preprostost. Sicer je o Koblarjevem prevodu (2. knj.) govoril že Glonar (Sodobnost, 1933). Jaz sem primerjal samo prvih deset poglavij prve knjige (102 str.) in sem videl, da prevaja doslovno, zvesto, pa vendar tako, da nikjer ne dela nasilja slov. jeziku. Z lahkoto prevaja številne poljske participe, in kar je še težje, z veliko izurjenostjo se giba med mašili in partikulami, ki jih je poljski jezik poln in so nerodne za vsakega prevajavca. Izpuščal iz principa ni ničesar (mogoče pol stavka na str. 111 or.), vendar pa so mu včasih izpadle posamezne besede in celo manjše skupine, kar je posledica težnje, da se strne sicer razvlečeni stil. Razumljivo pa je, da se pri tako obširnem prevodu kakšna beseda napačno prevede in posamezna misel manj plastično izrazi, kot bi bilo treba. Na teh straneh sem našel te napačno prevedene izraze, ki pa v ničemer ne motijo celotnega razumevanja: v koncu (17) — pravilno: v kotu (w kącie); veliko žilavosti (19): veliko živil, hrane (żywności); ročaj (28): nožnica (pochwa); proti koncu (20): v Egipt (do kraju); potopiti (21): pomehkužiti (rozpuścić w sobie); vedel (28): (wiedział); svetloba (31): spremstvo (świta); so se morali umakniti na konec (25): bi morali iti zadnji (mialy ruszyć na końcu); kaj ti mrtvemu mar (55): ali te muči to (a czy martwi cię to); ukazal četam naprej (56): prehiteti čete (wyprzedzić); kjer bi se spomnili časov slavnega Ramzesa Vel., dasi je bil tedaj še slaboten vladar (68): kjer bi bilo treba razkošne pa vendar še slabe kralje spomniti časov Ram. Vel. (gdzie pysznym, choć jeszcze słabym królom bardzo potrzeba przypomnieć czasy...); neopaženo (72): skoraj, prav tedaj

(niebawem); dostojanstveni državnik (73): državni dostojanstvenik-častnik (dostojnik państwa); sreča (78): imetje (dobra); poželenje (81): kaj je to posojati, pósoda (co jest porzyczać); kakor bi te sneli z velike sfinge (81): kakor bi ti sneli s prsi veliko sfingo (gdyby ci zdjęto z pierśi wielkiego sfinksa); na citre (84): na piščal (na flecie); pogledam z griča (89): pogledam z vrha (spojrzę z góry); hvala (93, 97): slava (chwala); lotos zavisti je tebi na hvalo (93): lotos je ljubosumen na tvojo lepoto (lotos zazdrości tobie wdzięku); ... Poleg takih napačnih mest sem naletel tudi na manj plastično izražene misli n. pr.: Jaz bi rajši imel tukaj mir (56): Bolj bi se spodobilo, da bi jaz imel tak mir (ja to raczej powinienem mieć ten spokój); Ali naj te besede porabljam zaradi hčere (76): ali naj te besede veljajo hčeri (stosować się do córki); ali mi je srce kdaj kaj slabega svetovalo (85): ali ni srce dobro slutilo (po smislu, czy źle nauczyło mnie serce) ...

Toda te in take napake so malenkostne in nimajo nikakega vpliva na nerazumevanje celotnega teksta ter so vidne samo pri pedantnem filološkem iskanju. Prevod s tem ničesar ne gubi, nasprotno: dokazano je, da je prevajavec delal po originalu, ne morda iz kake druge roke. V celoti je poslovenitev posrečena, česar najboljši dokaz je to, da človeka nobeno mesto ne moti, če ga bere brez originala.

Tine Debeljak

Iz sodobnega srbsko-hrvatskega književnega življenja (Misli, portreti in ocene)

5. Portreti in ocene.

Med lanskim in letošnjim letom je uredništvo prejelo več srb.-hrvatskih knjig, katerih ocene nismo mogli prinašati sproti, ocenjujemo jih sedaj pod skupnim naslovom, in sicer v tem smislu, da se pri izrazitejših pisateljih oziramo obenem na celotno njihovo delo — v kolikor nam je seveda mogoče — in tako skušamo pokazati njihove portrete, pri drugih knjigah pa se omejimo na oris, značaj in pomen. Dosedanje misli so imele samo namen v celoti informirati Slovence o sedanjem stanju srbsko-hrvatskega slovstva in tudi to le v obrisih: manjka namreč najizrazitejšega poglavja o nje ga notranji ocenitvi, umetniški vrednosti in stilih, ki ga niti Srbi sami še niso napisali; omenjena Stojkovičeva studija v Zapisih je samo ponesrečen poizkus. Ker pa takega poglavja še nikakor ne morem napisati, naj ga nadomeste sledeči portreti in ocene.

Poezija

Jovan Dučić: **Sabrana dela**, I-VI, Biblioteka savremenih jugoslovenskih pisaca, Narodna Prosveta, Beograd.

Z obširno zbirko filozofsko pesniških aforizmov »Blago cara Radovana« je Dučić lanskega leta zaključil svoje Zbrane spise (čez 1200 str.), v katere pa ni prevzel svojih literarnih studij oziroma esejev o drugih pesnikih. Ob tej priliki sem hotel priti na čisto z njim in sem pripravljaj obširnejšo studijo, ki bi bila tudi še sedaj po Brnčičevem esaju v LZ (1932) potrebna. Toda na tem mestu in v okviru tega članka hočem podati samo kratek portret,